

JAROSŁAW RÓŻAŃSKI OMI
Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie
ORCID: 0000-0002-1678-2487
j.rozanski@uksw.edu.pl

Rec. Paulina Jabłońska. Red. 2024. *Bł. Józef Cebula OMI (1902–1941). Konteksty życia i męczeńskiej śmierci*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, 288 s., ISBN 978-83-8281-482-8.

Św. Jan Paweł II w liście apostołskim *Tertio millennio adveniente* podkreślił, że

Kościół pierwszego tysiąclecia zrodził się z krwi męczenników: *Sanguis martyrum – semen christianorum*. (...) U kresu drugiego tysiąclecia Kościół znowu stał się Kościołem męczenników. Prześladowania ludzi wierzących – kapłanów, zakonników i świeckich – zaowocowały wielkim posiewem męczenników w różnych częściach świata”. I nieco dalej postulował, by to świadectwo męczenników nie zostało zapomniane. Podobnie jak Kościół pierwszych wieków zabiegał o to, „ażeby utrwalić świadectwo męczenników w specjalnych martyrologiach” tak też „trzeba, ażeby Kościoły lokalne, zbierając konieczną dokumentację, uczyniły wszystko dla zachowania pamięci tych, którzy ponieśli męczeństwo (nr 37).

Recenzowana publikacja wpisuje się w ten papieski postulat, prezentując konteksty życia i męczeńskiej śmierci bł. Józefa Cebuli OMI (1902–1941). Był on jednym z rzeszy polskich męczenników, którzy zginęli podczas II wojny światowej. Wtedy to prześladowania za wiarę dosięgły w sposób szczególnie polskie duchowieństwo. 13 czerwca 1999 r. o. Józef Cebula OMI został beatyfikowany przez św. Jana Pawła II w Warszawie wśród 108 męczenników. W tym gronie było 3 biskupów, 26 kapłanów zakonnych, 3 kleryków, 7 braci zakonnych, 8 sióstr zakonnych i 9 osób świeckich.

Opublikowany zbiór tekstów pod red. dr Pauliny Jabłońskiej, pt. *Bł. Józef Cebula OMI (1902–1941). Konteksty życia i męczeńskiej śmierci* cechuje znaczne zróżnicowanie form i treści, a także metod i naukowego doświadczenia poszczególnych autorów. Pomimo tych różnic w naukowej wnikliwości prezentowanych badaczy teksty te postanowiono opublikować, wychodząc z założenia, że chociaż autorów różnią zainteresowania i podejście metodologiczne, to jednak ich dzieła łączą konteksty życia i męczeńskiej śmierci tytułowego bohatera zbioru, bł. Józefa Cebuli OMI (1902–1941).

Pierwszy blok tekstów koncentruje się ściśle na kontekstach życia i męczeńskiej śmierci bł. Józefa Cebuli OMI, sięgając do czasu II wojny światowej (Dominik Zamiatąła CMF, *Źródła nienawiści i opresji wobec duchowieństwa katolickiego w ideologii nazistowskich Niemiec*; Robert Wawrzyniecki OMI, *Oblaccy męczennicy i więźniowie obozów na tle męczeństwa polskiego duchowieństwa*), duchowości zgromadzenia zakonnego, z którego wywodził się błogosławiony męczennik (Daniel Jeżak OMI, *Oblacja u św. Eugeniusza jako wychowanie (przygotowanie) do męczeństwa*; Kazimierz Lubowicki OMI, *Elementy charyzmatu oblackiego w życiu i męczeństwie bł. Józefa Cebuli*), jego środowiska rodzinnego, formacji zakonnej, życia i męczeńskiej śmierci (Adam Jaworski OMI, *Biogram – życie i śmierć błogosławionego o. Józefa Cebuli*; Marek Tatar, *Kleryk Józef Cebula w ocenach formatorów seminaryjnych*). Pierwszy blok tekstów kończy artykuł autorstwa Pauliny Jabłońskiej pt. *In odium fidei: Józef Cebula OMI zamęczony z nienawiści do wiary*, niejako podsumowujący część pierwszą.

Drugi, mniejszy blok tekstów przedstawia nieco dalsze konteksty męczeństwa (Łukasz Krauze OMI, *Treści teologiczne polskojęzycznych homilii św. Jana Pawła II poświęconych męczennikom II wojny światowej*; Sebastian Wiśniewski OMI, *Motyw męczeństwa za wiarę we współczesnym kaznodziejstwie misjonarzy oblatów Maryi Niepokalanej*; Paulina Jabłońska, *Wolność sumienia w Kodeksie Prawa Kanonicznego*).

Książkę uzupełniają: teksty wystąpień o. Luis Ignacio Rois Alonso OMI, superiora generalnego Misjonarzy Oblatów Maryi Niepokalanej, biografie autorów oraz zbiór dokumentów obozowych.

Dzieło to w dużej części (ale nie w całości) jest pokłosiem konferencji naukowej, która odbyła się 1 marca 2024 r. na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie.

Książkę otwierają trzy krótkie teksty wstępne autorstwa Pauliny Jabłońskiej (redaktorka pracy zbiorowej), o. Krzysztofa Trocińskiego OMI, wikariusza prowincjalnego, który otwierał wspomniane wyżej sympozjum na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, oraz ks. prof. dra hab. Jana Przybyłowskie-

go. W pierwszym rozdziale recenzowanej publikacji ks. dr hab. Dominik Zamiatała, prof. UKSW, kompetentnie przedstawił źródła nienawiści i opresji wobec duchowieństwa katolickiego w ideologii nazistowskich Niemiec. Sięgały one samych Niemiec, gdzie Kościół katolicki nie godził się na przyjęcie aksjomatów ideologicznych III Rzeszy z jego antychrześcijańską i antyludzką ideologią. Widać to – jak zauważa autor – chociażby w poglądach bpa Clemensa A. von Galena, ordynariusz diecezji Monastyr, dostrzegającego w nazizmie

atak na fundamenty religii i całej kultury, gdy dąży się do zniszczenia prawa moralnego w człowieku. A to właśnie czynią ci, którzy na temat moralności oświadczają, że zachowuje ona swoją wartość tylko wtedy, kiedy wymaga tego rasa. W ten sposób rasa zostaje umieszczona ponad moralnością, a krew ponad prawem.

Stąd też

reżim hitlerowski duchowieństwo postrzegał jako rzeczywistych przeciwników. Naziści obsesyjnie doszukiwali się kontestacji reżimu przez duchownych, szczególnie w sferze światopoglądu. Duchowieństwo katolickie było przeszkodą, gdyż starało się uchronić wiernych przed narodowosocjalistycznym światopoglądem (s. 20),

a katolicyzm – jako religia światowa – był traktowany jako mało „niemiecki”. Rozdział ten jest obszernym, kompetentnym wprowadzeniem w źródła nienawiści do katolicyzmu, złączonej jeszcze na ziemiach polskich z nienawiścią do Polaków jako niższego i wrogiego etnosu.

Drugi, bardzo obszerny rozdział autorstwa o. Roberta Wawrzeńckiego, zatytułowany *Oblaccy męczennicy i więźniowie obozów na tle męczeństwa polskiego duchowieństwa*, niezwykle drobiazgowo prezentuje misjonarzy oblatów, którzy trafili do obozów koncentracyjnych w ramach akcji, które miały różne kryptonimy: *Intelligenzaktion* (akcja „Inteligencja”), *Außerordentliche Befriedungsaktion* (w skrócie *AB-aktion*, „Nadzwyczajna Akcja Pacyfikacyjna”). Wszystkie te akcje miały „tak naprawdę jeden cel: eksterminację inteligencji i duchowieństwa” (s. 38) – stwierdza autor rozdziału, opartego na licznych źródłach archiwalnych, pochodzących z nazistowskich, niemieckich obozów koncentracyjnych oraz teczek personalnych z Archiwum Polskiej Prowincji Misjonarzy Oblatów Maryi Niepokalanej. Autor przypomina, że podczas II wojny światowej w zetknięciu z dwoma totalitaryzmami XX w. (nazizmem i sowieckim komunizmem) straciło życie ponad 3000 duchownych, przede wszystkim obrządku łacińskiego i polskiego pochodzenia. Zostali oni w większości zamordowani przez nazistowskich Niemców.

Można jednak śmiało stwierdzić, że ostatecznie śmierć w czasie II wojny światowej poniosło ok. 20% duchowieństwa diecezjalnego, w tym co dziesiąty biskup, 10% zakonników, 2% siostr zakonnych oraz ok. 3% kleryków. (...) Wg danych zebranych przez J. Pielorza OMI, w sumie w czasie II wojny światowej 124 misjonarzy oblatów MN na 286 (104 ojców, 101 kleryków oraz 81 braci zakonnych), którzy należeli do polskiej prowincji, było represjonowanych przez niemieckie władze okupacyjne, czyli 43%, z czego 54 ojców (52%), 29 kleryków (29%) i 41 braci zakonnych (51%) (s. 40).

Trzeci rozdział ma także charakter wprowadzający. Daniel Jan Jeżak OMI przedstawia w nim kontekst historyczny, związany z duchowością zgromadzenia zakonnego, z którego wywodził się bł. Józef Cebula. Rozwija on koncepcję „obłacji”, ponieważ zgromadzenie nosi nazwę „Oblaci Maryi Niepokalanej”. W swoim tekście przeprowadza on analizę pojęcia obłacji u św. Eugeniusza de Mazenoda, założyciela zgromadzenia, a także przedstawia ją jako wychowanie (przygotowanie) do męczeństwa. Wskazują już na to najczęściej spotykane synonimy obłacji: ofiara, konsekracja, zawierzenie, dar z siebie. Autor podkreśla, iż u założyciela misjonarzy oblatów pojęcie obłacji jest związane z teologią kapłana ukazywanego jako *alter Christus*, „dlatego kandydatów do kapłaństwa przygotowywano do zjednoczenia i upodobnienia się do Chrystusa, aż po oddanie własnego życia jako męczennicy” (s. 84–85).

Czwarty rozdział, autorstwa Adama Jaworskiego OMI, przedstawia obszerny biogram bł. Józefa Cebuli, począwszy od środowiska domu rodzinnego, poprzez edukację, formację zakonną i kapłańską, posługę kapłańską i formacyjną, aż po męczeńską śmierć. Tekst ten jest także oparty na licznych źródłach.

W piątym rozdziale o. prof. dr hab. Kazimierz Lubowicki OMI z Papieskiego Wydziału Teologicznego we Wrocławiu, postulował procesy beatyfikacyjne o. Józefa Cebuli, skoncentrował się na przedstawieniu elementów charyzmatu obłackiego w życiu i męczeństwie. Zauważa on przy tym, że w jego zgromadzeniu zakonnym „aktualnie mamy kanonizowanego Ojca Założyciela oraz 31 beatyfikowanych współbraci. Czyż nie powinno zastanowić, że tylko jeden z nich to misjonarz *ad gentes* w Lesoto, a pozostałych 30 to męczennicy?” (s. 99–100). To obłackie martyrologium otwiera właśnie beatyfikowany w 1999 r. o. Józef Cebula. Stąd też stawia on istotne pytania.

Czy wyniesieni do chwały ołtarzy męczennicy doszli do świętości, realizując charyzmat swojego Zgromadzenia zakonnego, czy może była to ich indywidualna droga, narzucona jedynie przez zewnętrzne okoliczności? Czy męczeństwo należy do obłackiego charyzmatu misjonarzy ubogich, a jeżeli tak, to w jakim sensie?

Odpowiadając na powyższe pytania, sięgnął on do życia i myśli św. Eugeniusza de Mazenoda, którego celem było iść śladami Chrystusa Ukrzyżowanego, aby ewangelizować ubogich „o wielorakich twarzach”. I podkreślił przy tym, że sto lat później bł. Józef Cebula podjął się służby ubogim swoich czasów, wierny tym samym „wartościom oblackim”, a ten wybór wprowadził go na drogę męczeństwa (s. 100).

Kolejny rozdział, autorstwa ks. prof. dra hab. Marka Tatara, kierownika Katedry Mistyki Chrześcijańskiej, pt. *Kleryk Józef Cebula w ocenach formatorów seminaryjnych*, sięga do wzorców, jakie pozostawili nam święci męczennicy w przeszłości. Były to wzorce dla życia całego Kościoła oraz poszczególnych jego członków zawsze niezwykle inspirujące. Niewątpliwie do grona sięgających po te szlachetne wzorce

należy bł. o. J. Cebula, który swoim męczeństwem potwierdził zasadność i wielkość powołania oblackiego i kapłańskiego. W ten sposób stał się autentycznym świadkiem w Kościele i dla Kościoła. Analizując dynamikę jego duchowego rozwoju, należy zwrócić uwagę na czas formacyjny: szkoły, nowicjatu, przygotowania do kapłaństwa. Istotną rolę odgrywają okoliczności, w których ten proces się rozwijał, zarówno rodzinne, zakonne, narodowe i państwowe, a także w pewnym stopniu polityczne (s. 171–172).

Badając archiwalne opinie wychowawców bł. Józefa Cebuli, ks. prof. Marek Tatar stwierdza nieco dalej, że są one

materiałem odzwierciedlającym dość obiektywną ocenę kleryka J. Cebuli. Jednocześnie należy zauważyć i podkreślić nieprzemijalną rolę i znaczenie męczennika dla współczesnych formatorów. Pomimo współczesnych tendencji relatywistycznych, a może szczególnie ze względu na nie, konieczna jest praca nad budowaniem kultury powołania, formowania go i rodzenia autentycznych świadków Chrystusa i Jego Ewangelii (s. 172).

W ostatnim tekście pierwszej części książki dr Paulina Jabłońska, redaktor całości, przedstawia życie i posługę Błogosławionego w kontekście krzyża – został on zamęczony z nienawiści do wiary. W ten sposób jego życie wpisało się w oblacki krzyż, który

jest nieustannym przypomnieniem Miłości Zbawiciela, który pragnie przyciągnąć do siebie wszystkie serca (KKK 63). Na tym właśnie polega źródło i inspiracja męczeństwa. Uczy oblatów, aby iść razem z Jezusem w kierunku góry Kalwarii, aby solidaryzować się z cierpieniem niewinnych ludzi (s. 180).

Ostatnie trzy rozdziały prezentowanej publikacji nie sięgają już do tak daleko do przeszłości i źródeł pośrednio czy też bezpośrednio związanych z życiem, posługą i męczeńską śmiercią bł. Józefa Cebuli. Koncentrują się one na bardziej współczesnym kontekście. Najpierw o. dr Łukasz Krauze OMI prezentuje treści teologiczne polskojęzycznych homilii św. Jana Pawła II poświęconych męczennikom II wojny światowej. Jego analiza ujmuje trzy główne tematy teologiczne papieskich homilii, którymi są: znaczenie ofiary, wyraz miłości oraz znak prawdy i sprawiedliwości. Ofiarę męczeńską papież łączy z ofiarą Chrystusa, a znak prawdy i sprawiedliwości z życiem ewangeliczną wolnością, która prowadzi do wdzięczności oraz wspiera w praktykowaniu cnót teologicznych.

W następnym rozdziale o. dr hab. Sebastian Wiśniewski OMI prezentuje obszernie motyw męczeństwa za wiarę we współczesnym kaznodziejstwie misjonarzy oblatów Maryi Niepokalanej w trzech perspektywach: motywacji do oddania życia za wiarę, przyczyn męczeństwa oraz męczeństwa jako drogi świętości. Materiałem badawczym dla tego rozdziału były teksty kaznodziejskie, opublikowane przez polskich misjonarzy oblatów w latach 1998–2022. Autor dokonał analizy 736 tekstów kaznodziejskich, stwierdzając, że oblaci, wprowadzając do kazań motyw męczeństwa, chcieli osiągnąć trzy cele: pouczyć (*docere*) – służyło

temu wprowadzanie opowieści opartych o prawdę historyczną; ukazać piękno wierności do końca – w starożytnej retoryce był to cel nazywany *delectare* oraz zainspirować do działania, do życia zgodnego z wymaganiami Ewangelii (*movere*). Ten ostatni cel kaznodzieje uzyskują dzięki praktycznym wskazaniom, które dotyczą wierności w codziennym życiu. Kazania hagiograficzne z motywem męczeństwa pisane są językiem prostym i obrazowym, żywym i perswazyjnym. Pewien niedosyt wywołuje jednak brak podejmowania rozterek dzisiejszych katolików i unikanie trudnego zagadnienia: «Czy chrześcijanin ma obowiązek poświęcić nawet swoje życie ze względu na wierność Jezusowi Chrystusowi?» – stwierdza autor tekstu (s. 221).

Ostatni tekst zbioru, który jest drugim tekstem w tym tomie autorstwa Pauliny Jabłońskiej, nosi tytuł *Wolność sumienia w Kodeksie Prawa Kanonicznego*. Autorka analizuje w nim – od strony prawnej – teksty dwóch ostatnich kodeksów Kościoła katolickiego. Zauważa przy tym, że

w katolickim prawie kanonicznym znajdujemy katalog, w którym obowiązki wierznych przeważają nad ich prawami. Tak naprawdę z zewnątrz nie można nikogo zmusić do przyjęcia religii katolickiej, a Kościół musi wystrzegać się nieuczciwego pro-

zelityzmu. Akty wiary i kultu muszą być także dokonywane w granicach wolności gwarantowanych wiernym przez normy prawa kanonicznego (s. 264).

Rozdział ten zawiera także konkretne przykłady, w których można urzeczywistnić te możliwości wolności i wyboru.

Przedstawione powyżej teksty stanowią cenny wkład do historii męczeństwa polskiego duchowieństwa podczas II wojny światowej, zwłaszcza mało znanej postaci bł. Józefa Cebuli OMI. Publikacja będzie przydatna wielu badaczom zajmującym się czasem II wojny światowej, a także formatorom i klerykom w seminariach duchownych. Porusza ona także o wiele głębszy problem: prawo do nieprzymuszania do działania wbrew własnemu sumieniu. To prawo pozostaje w głębokiej harmonii z chrześcijańskim przekonaniem, że przynależność religijna jest zasadniczo określona przez postawę – wiarę, która ze swej natury musi być wolna. Ten chrześcijański nacisk na niezbędną wolność aktu wiary odegrał zapewne ważną rolę w historycznym procesie emancypacji jednostki.

